

INHOUD

	INLEIDING.....	3
1	TRAJECT NAAR DE STRATEGISCHE VISIENOTA CULTUREEL ERFGOED	4
2	WAT BETEKENT CULTUREEL ERFGOED EN CULTUREEL-ERFGOEDWERKING?	6
3	WELK BELEID VOERT DE VLAAMSE OVERHEID?	8
4	WIE IS BEZIG MET CULTUREEL ERFGOED EN CULTUREEL-ERFGOEDWERKING?.....	10
4.1	Collectiebeherende organisaties: musea, culturele archieven en erfgoedbibliotheken	12
4.2	Dienstverlenende organisaties	18
4.3	Werkplaats Immaterieel Erfgoed	22
4.4	Andere gesubsidieerde erfgoedactoren	23
4.5	Ondersteuning van de cultureel-erfgoedwerking door de Vlaamse overheid	24
4.6	Analyse beleidsrelevante data gesubsidieerde organisaties: financiën en personeel	30
5	ANDERE INSTRUMENTEN BINNEN HET VLAAMSE CULTUREEL-ERFGOEDBELEID	42
5.1	Impulsreglementen	42
5.2	Topstukkendecreet en fonds	42
5.3	Instrumenten in het immaterieel-erfgoedbeleid	44
5.4	Erfgoeddatabanken	45
6	BEHEER VAN DE COLLECTIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP EN DE EIGEN INSTELLINGEN	47
6.1	Collectie Vlaamse Gemeenschap	47
6.2	Eigen instellingen	48
7	INTERNATIONALE KADERS EN TENDENSEN.....	50
7.1	Internationale kaders	50
7.2	Internationaal aanvaarde deontologische codes	51
7.3	Internationale tendensen	51
8	ERFGOEDBELEID VAN ANDERE OVERHEDEN	55
8.1	Steden, gemeenten en de Vlaamse Gemeenschapscommissie	55
8.2	Provincies	56
8.3	Federale overheid	57
9	CULTUURBREED BELEID EN ANDERE BELEIDSDOMEINEN	58

2 WAT BETEKENT CULTUREEL ERFGOED EN CULTUREEL-ERFGOEDWERKING?

Het Cultureelerfgoeddecreet van 2017 omschrijft cultureel erfgoed als 'roerende en immateriële culturele uitingen die gemeenschappelijke betekenissen en waarden krijgen binnen een actueel referentiekader en die worden doorgegeven over generaties heen'. Cultureel-erfgoedwerking omschrijft het decreet als 'het geheel van taken en processen dat een kwaliteitsvolle zorg voor en omgang met cultureel erfgoed garandeert'.

Het decreet specificeert de basistaken van cultureel-erfgoedwerking als 5 functies:

- herkennen en verzamelen;
- behouden en borgen;
- onderzoeken;
- presenteren en toeleiden;
- participeren.

Voor verdere toelichting bij de verschillende facetten van cultureel erfgoed en cultureel-erfgoedwerking wordt verwezen naar de [Memorie van Toelichting](#) bij het decreet en naar de [conceptnota](#) uit 2016. Met name de conceptnota geeft een uitgebreide analyse van de concepten en basisprincipes. Die documenten geven ook een beeld van de steeds verdere integratie van de regelgeving rond cultureel-erfgoedwerking sinds het einde van de vorige eeuw. Het decreet van 2017 presenteerde voor het eerst een geïntegreerd kader voor het geheel van cultureel-erfgoedwerking en voor alle types cultureel-erfgoedorganisaties.

Deze omgevingsanalyse beperkt zich tot enkele belangrijke aspecten.

Cultureel erfgoed wordt omschreven als 'roerende en immateriële uitingen', om het te onderscheiden van onroerend erfgoed. Cultureel en onroerend erfgoed behoren binnen de Vlaamse context immers tot verschillende beleidsdomeinen, die ook beheerd worden door verschillende ministers. Onroerend erfgoed is een gewestmaterie, cultureel erfgoed is een gemeenschapsmaterie.

Zoals de conceptnota uit 2016 aangeeft, manifesteert cultureel erfgoed zich steeds via een 'drager' of 'uiting'. Bij roerend erfgoed is de drager 'materieel': bv. schilderijen, machines, documenten of boeken. Die materiële drager is evenwel niet noodzakelijk 'vast'. Digitaal of gedigitaliseerd erfgoed kan bijvoorbeeld doorgaans zonder kwaliteits- of betekenisverlies overgedragen worden op andere dragers. Bij immaterieel erfgoed (tradities, gebruiken, gewoontes ...) is de 'drager' de cultureel-erfgoedgemeenschap zelf, die het erfgoed 'belichaamt' – het levend houdt en doorgeeft.

Uit het traject ter voorbereiding van de strategische visienota 2021 blijkt dat er onduidelijkheden blijven over de grenzen van wat cultureel erfgoed precies is - of kan zijn. Die onduidelijkheden

////////////////////////////////////

stellen zich niet zozeer in de zorg voor (roerende) collecties, maar vooral in het omgaan met het erfgoed en in de link met het historische geheugen en herinnering. Zeker in het onderzoek en de publieksgerichte werking is de verhouding tussen cultureel-erfgoedwerking en verwante disciplines als onroerend erfgoed en (academische) geschiedschrijving niet altijd scherp, wat soms leidt tot onduidelijkheid over de invulling van 'immaterieel erfgoed'. Zoals aangegeven in de Strategische Visienota moet dat verder uitgeklaard worden (zie Strategische Visienota Cultureel Erfgoed, 'II - 1.2. Ontwikkelen langetermijnvisie').

3 WELK BELEID VOERT DE VLAAMSE OVERHEID?

Cultureel erfgoed is een 'gemeen' goed. Cultureel-erfgoedwerking is een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. Om ons cultureel erfgoed vandaag een plaats en betekenis te geven en om het te kunnen doorgeven aan toekomstige generaties voert de Vlaamse overheid voor Vlaanderen een cultureel-erfgoedbeleid. Aangezien het een gemeenschapsmaterie betreft, voert de Vlaamse overheid ook een beleid voor cultureel-erfgoedwerking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in zoverre het gaat om Nederlandstalige organisaties. Voor dit beleid is de Vlaamse Gemeenschapscommissie een belangrijke partner. De Vlaamse Gemeenschap is niet bevoegd voor tweetalige of Franstalige organisaties in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

De Vlaamse overheid voorziet in wettelijke kaders en instrumenten om kwalitatieve erfgoedwerking te garanderen, voor verschillende types cultureel erfgoed en cultureel-erfgoedgemeenschappen. Daarmee zet ze in op het geheel van processen en procedures die een kwaliteitsvolle zorg voor en omgang met het cultureel erfgoed garanderen en komt ze ook tegemoet aan een aantal internationale verplichtingen en verantwoordelijkheden. Vlaanderen is immers niet geïsoleerd en houdt rekening met internationale organisaties en beleidskaders zoals de Europese Unie (EU), Raad van Europa en UNESCO die meer en meer (aspecten van) het cultuurbeleid beïnvloeden. Binnen die internationale context werkt de Vlaamse overheid operationeel samen met de andere gemeenschappen en gewesten, de federale overheid en internationale overheden en organen.

Het cultureel-erfgoedbeleid van de Vlaamse overheid is een relatief jong beleid, dat zich vanuit de diverse deelsectoren en geïnspireerd door internationale kaders en voorbeelden gaandeweg ontwikkelde aan de hand van opeenvolgende decreten en flankerende maatregelen. Het beleid en bijhorend instrumentarium zetten in op 4 taken:

- **Beschermen**

Beschermen omvat het identificeren van cultureel erfgoed met uitzonderlijke betekenis en het nemen van gerichte maatregelen om dat te bewaren en te behouden. Dit gebeurt in hoofdzaak via het Topstukkendecreet. Aansluitend staat de Vlaamse Gemeenschap ook in voor het uitvoeren van de EU-richtlijn die een vergunningsplicht oplegt voor het buiten de EU brengen van bepaalde categorieën van cultuurgoederen.

- **Borgen**

Borgen is het actief in stand houden, laten evolueren, en doorgeven aan volgende generaties van immaterieel erfgoed. Dit gebeurt door cultureel-erfgoedgemeenschappen zelf, de beoefenaars of dragers van immaterieel erfgoed. Sinds 2010 voert de Vlaamse overheid een actief immaterieel-erfgoedbeleid. De visienota 'Een beleid voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen' uit 2010 zette de krijtlijnen uit voor de uitbouw van een vernieuwend beleid, gestoeld op de UNESCO-Conventie 2003 voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. Momenteel loopt een traject voor het actualiseren van de tekst. Het actualiseringstraject loopt en wordt begin 2022 afgerond. Instrumenten binnen het immaterieel erfgoedbeleid zijn de Inventaris Vlaanderen, het Register en het platform immaterieelerfgoed.be.

- **Ondersteunen**

De Vlaamse overheid ondersteunt cultureel-erfgoedactoren en lokale besturen die zich inzetten voor roerend en immaterieel erfgoed. De financiële ondersteuning gebeurt op Vlaams niveau vooral op basis van het Cultureelerfgoeddecreet. Daarnaast wordt ook ondersteuning gegeven via impulsreglementen, het Topstukkendecreet, het Memoriaaldecreet en via het instrument van de Erfgoeddatabanken. Vanuit het bredere cultuurbeleid bieden verschillende instrumenten daarnaast ondersteuning, zoals investeringssubsidies vanuit het cultureel-infrastructuurbeleid, het Bovenlokaal Cultuurdecreet, en de subsidie-oproep 'innovatieve partnerprojecten'.

- **Beheren**

De Vlaamse overheid is zelf ook een actor in het veld: via het inrichten van musea en archieven, en het beheer (incl. verwerving) van de Collectie Vlaamse Gemeenschap.

4.1 COLLECTIEBEHERENDE ORGANISATIES: MUSEA, CULTURELE ARCHIEVEN EN ERFGOEDBIBLIOTHEKEN

Collectiebeherende organisaties zijn de meest zichtbare organisaties voor cultureel erfgoed. Het gaat om organisaties die een collectie cultureel erfgoed beheren. Op de [erfgoedkaart](#)⁴ in Vlaanderen zijn in totaal 471 musea, 247 archiefinstellingen en 148 erfgoedbibliotheken geregistreerd. Daarnaast zijn er 79 documentatiecentra geregistreerd. Registratie gebeurt op basis van eigen inschatting, termen als 'museum' en 'archief' zijn op zich niet beschermd.

Er is een grote diversiteit binnen die geregistreerde collectiebeherende organisaties op de erfgoedkaart. Voor vele is collectiebeheer een kerntaak waarmee ze professioneel bezig zijn. Voor andere collectiebeherende organisaties is een cultureel-erfgoedwerking niet noodzakelijk een hoofdtaak. Dit is vaak het geval bij bijvoorbeeld publieke archieven, openbare bibliotheken en documentatiecentra, die vaak belangrijke erfgoedcollecties beheren en ter beschikking stellen van het publiek.

Er zijn ook heel wat verzamelaars en privé-eigenaars die belangrijk erfgoed beheren, collecties aanleggen en niet in beeld komen op de erfgoedkaart. Het gaat zowel om bedrijven als om particulieren. Sommige daarvan stellen hun collecties ook open voor het publiek. Bekende voorbeelden zijn de Belfius-collectie, de collectie van de Nationale Bank, de KBC-collectie, de collectie van de Phoebus Foundation, Van Haerents Art Collection, FIBAC, Collection Van Moerkerke en Stichting Herbert.

Ook de Koning Boudewijnstichting is eigenaar van een belangrijke erfgoedcollectie. Die is deels verworven via schenkingen en deels via aankopen door het eigen Erfgoedfonds dat het behoud en de verwerving nastreeft van erfgoed met bijzonder belang voor de Belgische erfgoedgemeenschap. Die werken worden in langdurige bruikleen gegeven aan Belgische musea.

4.1.1 Erkennen en subsidiëren van collectiebeherende organisaties

De Vlaamse overheid erkent collectiebeherende organisaties die beantwoorden aan minimale kwaliteitseisen, gebaseerd op internationale standaarden (ICOM, ICA en IFLA). Erkende collectiebeherende organisaties moeten over een collectie cultureel erfgoed beschikken die voldoende belangrijk is om een cultureel-erfgoedwerking uit te bouwen. De organisatie die de collectie beheert, moet op permanente basis bestaan zodat er garanties zijn voor het doorgeven van het cultureel erfgoed naar volgende generaties. De organisatie moet daarbij een publiek doel dienen en toegankelijk zijn voor het publiek.

Aan het kwaliteitslabel is geen subsidie gekoppeld, maar het is een voorwaarde voor indeling en subsidiëring vanuit de Vlaamse overheid. Eind 2020 waren er in totaal 94 erkende

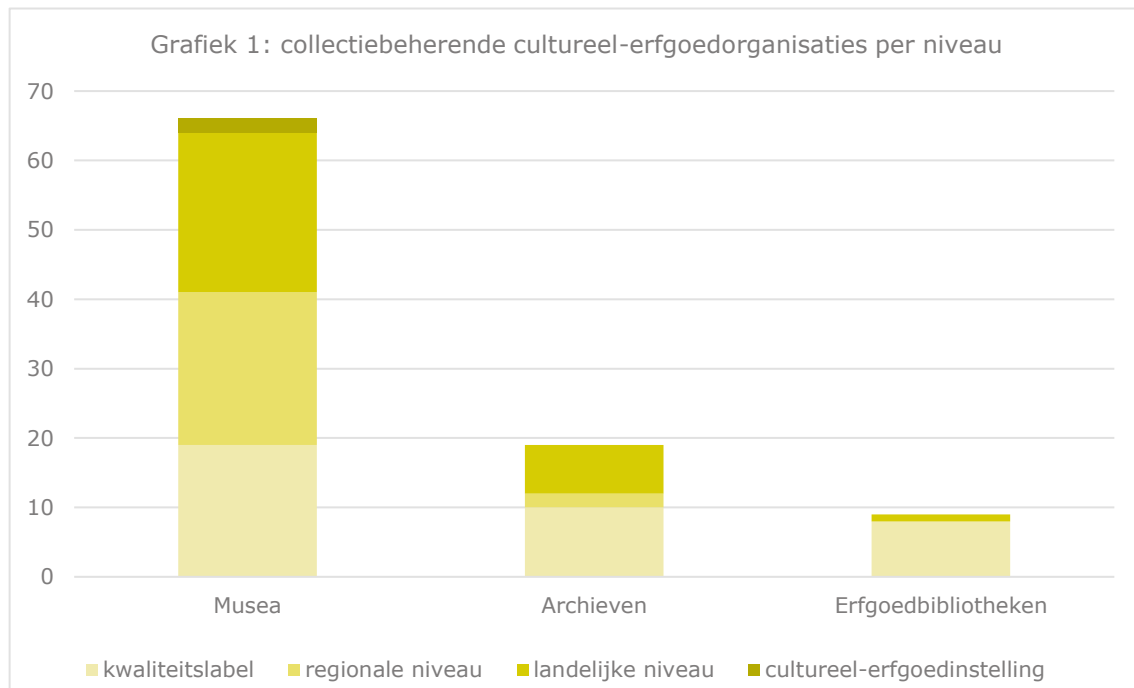
⁴ De data betreffen een raadpleging van de erfgoedkaart op 21/1/21. Omdat er geen controle gebeurt op de registratie is het wel zo dat een aantal organisaties niet voldoen aan de opgegeven indeling als museum, cultureel archief of erfgoedbibliotheek.

collectiebeherende organisaties: 66 musea, 19 culturele archiefinstellingen en 9 erfgoedbibliotheken.

Om gesubsidieerd te worden binnen het Cultureelerfgoeddecreet deelt de Vlaamse overheid collectiebeherende organisaties in twee niveaus in: het regionale en het landelijke niveau. Daarnaast kan de Vlaamse overheid collectiebeherende organisaties aanduiden als cultureel-erfgoedinstelling. Die niveaus of aanduiding hangen samen met de schaalgrootte, reikwijdte en relevante van werkingen, en bepalen een ambitieniveau. Van de erkende organisaties zijn er 57 aangeduid of ingedeeld voor de beleidsperiode 2019-2023: 47 musea, 9 culturele archiefinstellingen en 1 erfgoedbibliotheek.

Voor de beleidsperiode 2019-2023 (grafiek 1) zijn er:

- 24 organisaties ingedeeld bij het regionale niveau (22 musea en 2 culturele archiefinstellingen);
- 31 organisaties bij het landelijke niveau (23 musea, 7 culturele archiefinstellingen, 1 erfgoedbibliotheek);
- het M HKA en KMSKA zijn aangeduid als cultureel-erfgoedinstelling.

Grafiek 1: de verschillende collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties per niveau

4.1.2 Erkende en gesubsidieerde musea

Erkende musea vormen de grootste groep binnen de erkende collectiebeherende organisaties en kennen een grote diversiteit naar schaalgrootte en collectieprofielen.

Geografische spreiding

De landelijk ingedeelde musea zijn qua locatie geconcentreerd in de 'kunststeden' (Antwerpen, Gent, Brugge, Leuven en Mechelen). 18 van de 23 landelijke musea bevinden zich in een kunststad. Van die 18 musea bevinden zich er 7 in Gent en 8 in Antwerpen. De andere kunststeden (Brugge, Leuven en Mechelen) hebben elk 1 landelijk ingedeeld museum. Musea Brugge betreft wel een meerlocatiemuseum met een erg diverse collectie. Ook de 2 cultureel-erfgoedinstellingen bevinden zich in de kunststad Antwerpen. De overige 5 landelijk ingedeelde musea zijn verspreid over de rest van Vlaanderen (Tongeren, Ieper, Oostende, Genk en Hofstade (Zemst)). Grote musea zijn dus vooral een verhaal van de grotere steden, met hun potentieel aan publiek en toeristische ontsluiting.

Voor de regionaal ingedeelde musea is het beeld omgekeerd: van de 22 regionaal ingedeelde musea bevinden er zich slechts 3 in een kunststad. Middelgrote musea kennen dus een bredere verspreiding over heel Vlaanderen. Ook bij kleinere musea (erkende musea die niet ingedeeld zijn) is er een bredere spreiding over Vlaanderen: van de 15 kleinere musea bevinden zich er 2 in een kunststad. Kleine en middelgrote musea zijn dus meestal gelegen buiten de toeristische centra, wat uiteraard een impact heeft op bijvoorbeeld de samenstelling en het bereik van het publiek.

Inrichtende macht

In tegenstelling tot de andere deelsectoren en bijvoorbeeld ook tot de kunstensector worden de musea in grote mate beheerd door een overheid. Bijna alle landelijk ingedeelde musea hangen af van een publiekrechtelijke inrichtende macht, die instaat voor het grootste deel van de (werkings)kosten. Slechts 2 van de 23 landelijk ingedeelde musea hebben een privaatrechtelijke inrichtende macht. Zonder het langdurige engagement van een financieel stabiele partner, zoals een overheid, is de uitbouw van een landelijk-museale werking niet evident. Bij de regionaal ingedeelde musea en de erkende musea heeft ongeveer een derde van de organisaties een privaatrechtelijke inrichtende macht.

Bezoekerscijfers landelijke en regionale musea

Wanneer een gelijke groep musea vergeleken wordt, blijven de bezoekersaantallen over de jaren stabiel, met beperkte jaarlijkse schommelingen. De groep van 23 landelijke musea ontving in 2019 3.250.000 bezoekers. Daarbij zijn er grote verschillen tussen de individuele musea. Het landelijke museum met de meeste bezoekers ontving bijna 900.000 bezoekers, het landelijke museum met de minste bezoekers ontving 27.500 bezoekers. De mediaan was 101.500.

Door de overdracht van de provinciale bevoegdheden volgt de Vlaamse overheid sinds 2019 de bezoekersaantallen van regionaal ingedeelde musea op. Die 22 musea ontvingen in 2019 in totaal

////////////////////////////////////

bijna 600.000 bezoekers. Ook hier zijn er grote verschillen tussen de individuele musea. Het museum met de meeste bezoekers ontving er 125.000, het museum met de minste bezoekers 3.700. De mediaan was 20.200.

Van alle geregistreerde bezoeken in 2019 waren 60% betalend en 40% gratis. Zo'n 82% van de geregistreerde museumbezoeken in 2019 betroffen individuele bezoeken, 18% waren groepsbezoeken. De regionale musea hebben wel een aanzienlijk hoger aandeel groepsbezoeken (38%).

Zoals te verwachten viel, betekende 2020 een erg grote breuk met de voorgaande jaren. Niet voor alle musea zijn alle definitieve bezoekerscijfers beschikbaar, maar globaal liepen de bezoekerscijfers bij de meeste musea met 50 tot 60% terug. Bij musea die veel buitenlandse bezoekers ontvangen loopt dat zelfs op tot 70% of meer. De specifieke cijfers van musea hangen ook af van de lokale situatie, de genomen maatregelen en de mogelijkheden om een veilig bezoek te organiseren.

De absolute cijfers tonen een deel van de werkelijkheid. MSK Gent behaalde bijvoorbeeld als enige landelijke museum in 2020 hogere bezoekersaantallen dan de vorige jaren, maar die cijfers hadden nog veel hoger moeten liggen. De Van Eyck-tentoonstelling, de voornaamste oorzaak van de hoge bezoekersaantallen, moest immers vroegtijdig afgebroken worden.

Een belangrijke kanttekening bij de bezoekerscijfers is dat ze gaan over bezoekers aan de museumzalen/de collectie in het museum zelf. Musea en andere cultureel-erfgoedorganisaties bereiken het publiek ook steeds meer op andere manieren: in andere delen van het gebouw of de locatie, extra muros (reizende tentoonstellingen, tentoonstellingen op locatie...), digitale bezoeken, workshops, educatieve werking, participatieve projecten, raadpleging van collectie...

Het departement, FARO en de musea stemmen daarom af over een meer gedifferentieerde bezoekersregistratie, gekoppeld aan een breder traject rond monitoring van de sector (zie Strategische Visienota Cultureel Erfgoed, 'II - 1.3. Inzet op beleidsrelevant onderzoek').

4.1.3 Erkende en gesubsidieerde culturele archiefinstellingen

Culturele archiefinstellingen beheren archieven die vooral bewaard worden omwille van hun cultureel-erfgoedwaarde en benaderen die archieven vanuit een cultuurhistorische, geschiedkundige of wetenschappelijke invalshoek. Zo wordt het onderscheid gemaakt met een louter bestuurlijke archiefwerking waar geen culturele ontsluiting mee gepaard gaat en waar de stukken vooral omwille van juridische bewijskracht worden bijgehouden.

In Vlaanderen en Brussel zijn er veel archiefinstellingen. Het gaat over een breed spectrum, gaande van het Rijksarchief, provincie-, gemeente- en stadsarchieven tot archieven van universiteiten, (hoge)scholen, verenigingen en bedrijven. Vele daarvan beheren in meer of mindere mate ook culturele archieven en bouwen een cultureel-erfgoedwerking uit. Net zoals bij de erfgoedbibliotheken zijn er bijvoorbeeld heel wat stadsarchieven die belangrijke cultureel-erfgoedcollecties beheren, maar dit niet als (enige) hoofdtaak hebben. De erkende en gesubsidieerde culturele archiefinstellingen zijn mede daardoor beperkter in aantal dan de musea.

////////////////////////////////////

Het provinciale erfgoedconsulentschap werd, na een overgangsfase in 2018-2019 bij het departement, grotendeels overgedragen aan FARO. Het ging daarbij meer bepaald om het museumconsulentschap en het consulentschap behoud en beheer dat met ingang van 1 juli 2019 overgedragen werd. Het gaat om zes medewerkers en de aan het provinciaal consulentschap verbonden werkingsmiddelen, alsook het beheer van de uitleendienst erfgoed. Het registratieconsulentschap, verbonden aan de erfgoeddatbanken Erfgoedinzicht en Erfgoedplus, is tot op heden nog ingebed binnen het departement.

Organisaties die een landelijke dienstverlenende rol opnemen

Organisaties die een dienstverlenende rol op landelijk niveau opnemen, kunnen een werkingssubsidie aanvragen voor hun dienstverlenende activiteiten ter ondersteuning van de functies bij erfgoedbeheerders of cultureel-erfgoedgemeenschappen. Dit kunnen afzonderlijke dienstverlenende cultureel-erfgoedorganisaties zijn maar ook collectiebeherende organisaties die optioneel een dienstverlenende rol opnemen.

De dienstverlening moet inspelen op een aantoonbare en duidelijk afgebakende nood in het Vlaamse cultureel-erfgoedveld. Het moet gaan om een complexe of grootschalige erfgoednood die de draagkracht van individuele organisaties en actoren overstijgt. De landelijke dienstverlening kan georganiseerd worden voor:

- een cultureel-erfgoedspecialisatie, zoals digitalisering;
- een cultureel-erfgoedthema, zoals agrarisch en industrieel erfgoed, religieus erfgoed en kunstenerfgoed;
- een deelsector, zoals erfgoedbibliotheken.

Voor de periode 2019-2023 krijgen elf organisaties een subsidie voor het opnemen van een dienstverlenende rol met een landelijke schaalgrootte, reikwijdte en relevantie.

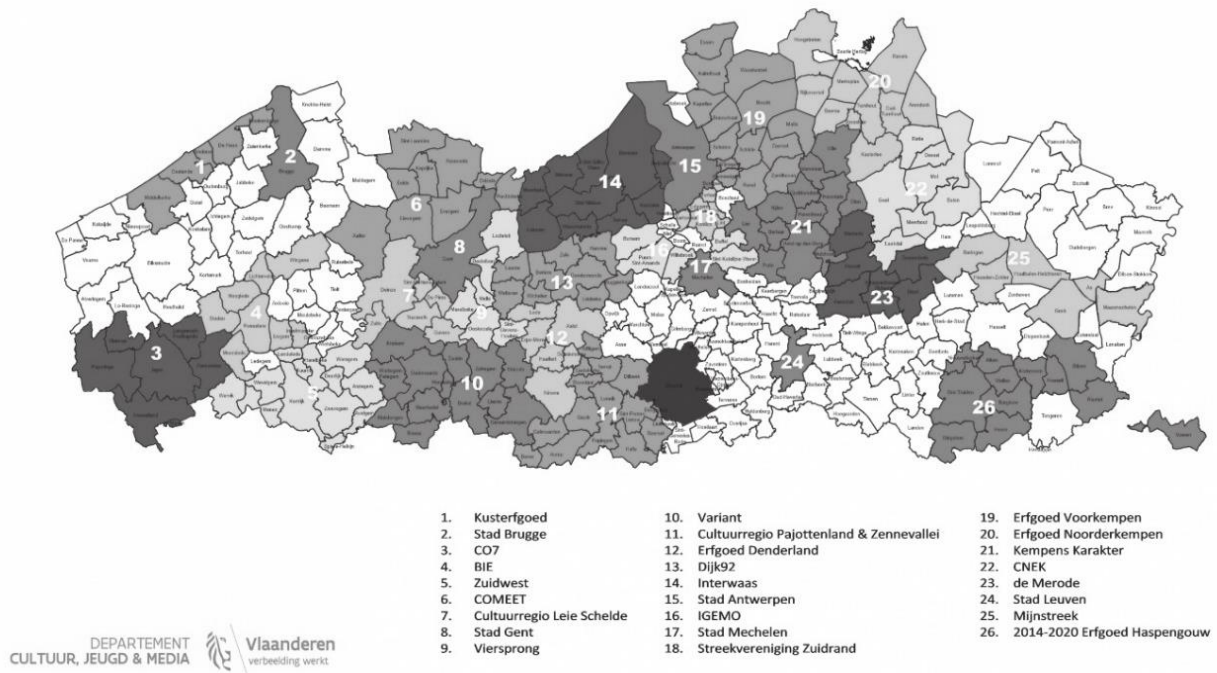
Organisaties die een regionale dienstverlenende rol opnemen

De dienstverlenende rollen op regionaal niveau worden opgenomen door intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, vijf steden en de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC), voor het ondersteunen van het cultureel erfgoed, de beheerders ervan en de cultureel-erfgoedgemeenschappen, op het grondgebied of in een bredere regio. De Vlaamse overheid sluit al sinds 2000 cultureel-erfgoedconvenants met steden, en later ook met intergemeentelijke samenwerkingsverbanden en met de VGC. Ze steunt zo besturen die voor de zorg voor en omgang met cultureel erfgoed een dienstverlenende rol op regionaal niveau opnemen. De cultureel-erfgoedcel neemt een initiërende, coördinerende en uitvoerende rol op. De werking van de cultureel-erfgoedcel vertrekt van afgebakende en aantoonbare erfgoednoden (zowel voor roerend als voor immaterieel erfgoed) waarop gedurende de duur van de beleidsperiode en vanuit een netwerk van actoren wordt ingezet. Samenwerking met collectiebeherende organisaties is daarbij belangrijk. Meer informatie over de werking van de cultureel-erfgoedcellen is te vinden op <http://www.erfgoedcellen.be>.

Voor de periode 2021-2026 worden er 26 dienstverlenende rollen op regionaal niveau ondersteund (kaart 1). De Vlaamse Gemeenschapscommissie (huidige beleidsperiode 2021-2025) neemt een rol op voor het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad. In totaal worden 192 van de 319 gemeenten⁵ bereikt.

Cultureel-erfgoedconvenants 2021-2026

Kaart 1: de Cultureel-erfgoedconvenants 2021-2026 op de kaart van Vlaanderen

De Vlaamse Regering wil inzetten op regiovorming. Op 12 maart 2021 keurde de Vlaamse Regering de nota 'Regiovorming – afbakening referentieregio's en vervolgtraject' goed. Deze nota voorziet in de definitieve afbakening van referentieregio's, die het afstemmingsniveau worden voor alle vormen van intergemeentelijke en bovenlokale samenwerking, en stelt het vervolgtraject vast. Voor de 21 cultureel-erfgoedcellen die vanuit een intergemeentelijk samenwerkingsverband werken, zijn er 12 waarvan het werkingsgebied nu al volledig binnen 1 referentieregio past. Voor 7 is er een overlap tussen 2 of zelfs 3 referentieregio's en voor de 2 Limburgse cultureel-erfgoedcellen is de situatie nog onduidelijk, aangezien de definitieve regioverdeling in Limburg nog goedgekeurd moet worden. De definitieve afbakening van de referentieregio's is voor de lokale besturen het startpunt om hun samenwerkingsverbanden af te stemmen qua werkingsgebied (de zogenaamde klassieke intercommunales). Daarnaast blijft het ook de einddoelstelling om binnen de referentieregio's de huidige verrommeling te saneren en te

⁵ Het gaat om 300 Vlaamse gemeenten en 19 Brusselse gemeenten.

Commerciële dienstverleners

Daarnaast zijn tal van private actoren dienstverlenend actief in de sector. Ook daarin is een grote diversiteit in schaalgrootte en statuut. Het aanbod van private dienstverlening in de erfgoedsector is erg uitgebreid en wordt niet in detail besproken. Voor alle aspecten van erfgoedwerking kan men een beroep doen op commerciële aanbieders, die minder of meer gespecialiseerd zijn (onder andere consultants, restaurateurs, aanbieders van depotruimte, aanbieders van materialen, transporteurs, art handlers, curatoren, copywriters, redacteurs, beveiligingsfirma's, producenten van audiogidsen, tentoonstellingsbouwers en gidsen). Vele van die spelers werken ook niet exclusief in functie van de cultureel-erfgoedsector. Opvallend is de groei van private spelers die op huurbasis een veilige bewaaromgeving aanbieden en tegen betaling ook extra diensten leveren (verpakking, transport, preventieve conservering...). De al aanwezige bedrijven verruimden hun aanbod van louter depotverhuur tot het omvattende begrip 'storage as a service'. Daarnaast zijn er veel actoren actief die collecties verzamelen of beheren met commerciële doeleinden. Denk maar aan antiekhandelaars, kunsthandelaars, kunstexperts en veilinghuizen. Niet-commerciële actoren doen op hen ook een beroep bij hun collectie-uitbouw.

4.3 WERKPLAATS IMMATERIEEL ERFGOED

Omdat de nood bestond aan een organisatie die op landelijk niveau de cultureel-erfgoedwerking opneemt voor immaterieel erfgoed en zowel cultureel-erfgoedorganisaties als -gemeenschappen in Vlaanderen versterkt in de werking errond, werd er in het Cultureelerfgoeddecreet een werkingssubsidie voor een organisatie immaterieel erfgoed voorzien. Die werkingssubsidie werd toegekend aan Werkplaats Immaterieel Erfgoed vzw.

De organisatie:

- modereert het platform dat immaterieel erfgoed inventariseert en zichtbaar maakt en bouwt dit verder uit;
- bouwt een cultureel-erfgoedwerking rond de vijf domeinen van immaterieel erfgoed uit zoals aangegeven in de UNESCO-Conventie van 17 oktober 2003 houdende de bescherming van het immaterieel erfgoed;
- bouwt op, versterkt en coördineert een breed netwerk van erfgoedgemeenschappen die werkzaam zijn rond immaterieel erfgoed;
- coördineert verschillende actoren die een rol opnemen voor immaterieel erfgoed, met bijzondere aandacht voor collectiebeherende organisaties.

//

Het grootste deel daarvan – 63% – zijn werkingssubsidies aan cultureel-erfgoedorganisaties (42,8 miljoen euro). Er gaat 28% van het budget (19,4 miljoen euro) naar de ‘eigen instellingen’. De Vlaamse overheid is inrichtende macht van die instellingen⁷ en staat in voor het grootste deel van de financiering. Ten slotte gaat 5% van het budget naar projectsubsidies (3,3 miljoen euro) en 4% naar collectiezorg, topstukken en het Vlaams Museum (2,8 miljoen euro).

Van de in totaal 42,8 miljoen euro werkingssubsidies⁸ gaat er 60% naar collectiebeherende organisaties en 35% naar dienstverlenende organisaties⁹ binnen het Cultureelerfgoeddecreet (grafiek 4). Organisaties die buiten het decreet gesubsidieerd worden¹⁰ ontvangen 5% van het budget.

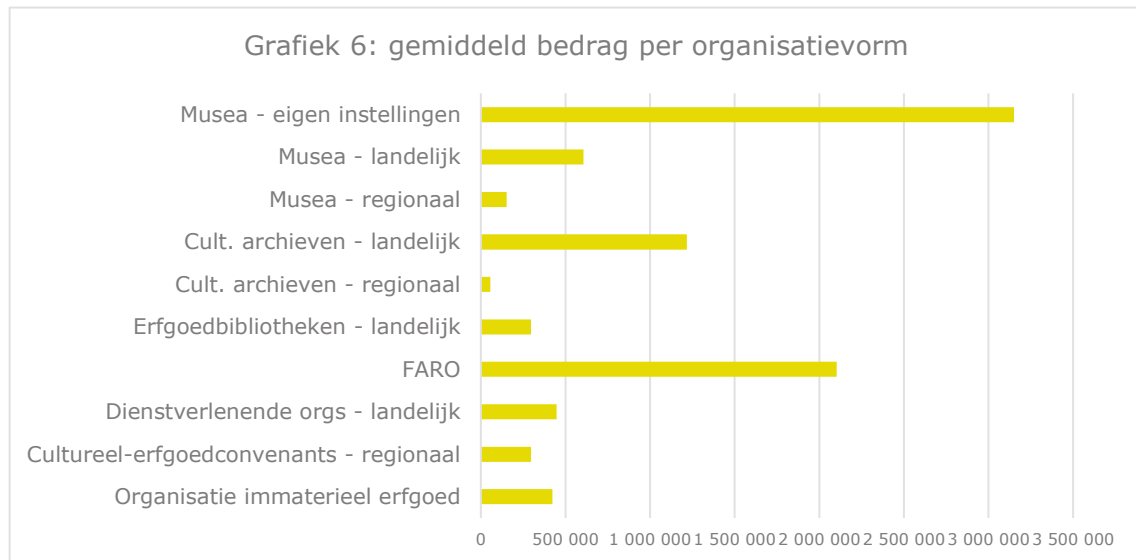
Grafiek 4: de werkingssubsidies voor cultureel erfgoed in 2021

Van het totale budget aan werkingssubsidies gaat het grootste deel naar landelijke musea (31%), gevolgd door landelijke culturele archiefinstellingen (20%) en regionale dienstverlenende organisaties (ook benoemd als cultureel-erfgoedconvenants - 19%). Landelijke dienstverlenende rollen ontvangen 10% van dit budget, regionale musea 8%, FARO 5%, organisaties die buiten het decreet gesubsidieerd worden (‘andere’ in de tabel) 5%. De resterende 2% gaat naar regionaal ingedeelde archieven (0,3%), landelijk ingedeelde erfgoedbibliotheken (0,7%) en de organisatie voor immaterieel erfgoed (1%).

⁷ De eigen instellingen zijn: M HKA, KMSKA, Kasteel van Gaasbeek, Roger Raveelmuseum, Mu.ZEE en Kazerne Dossin.
⁸ Dat zijn structurele subsidies aan organisaties die geen eigen instelling zijn.
⁹ Eenvoudigheidshalve wordt Werkplaats Immaterieel Erfgoed hier meegeteld bij de dienstverlenende organisaties. De opdracht van de organisatie is breder dan enkel dienstverlening.
¹⁰ Dit gaat over: de erfgoedpublicaties, het IJzertorenmemoriaal, Studiecentrum Vlaamse Muziek, het Archief en Museum voor het Vlaamse Leven te Brussel en de werkingssubsidies ter continuering van taken die overgenomen zijn van de provincies.

Als er gekeken wordt naar de gemiddelde structurele ondersteuning per soort organisatie zijn er enkele opvallende vaststellingen (grafiek 6):

Grafiek 6: het gemiddelde bedrag van de werkingssubsidie per organisatievorm

- De eigen instellingen (musea) krijgen gemiddeld het hoogste bedrag per organisatie (3,2 miljoen euro). Dat hoeft ook niet te verwonderen. Voor die organisaties draagt de Vlaamse overheid als inrichtende macht de volle verantwoordelijkheid. Daar zitten ook de cultureel-erfgoedinstellingen KMSKA en MHKA bij wiens toelage hoger is dan 5 miljoen euro.
- Naar de landelijke musea gaat gemiddeld 0,6 miljoen euro per museum. In relatie tot de totale financiering van die musea is dat een relatief laag bedrag (zie 4.6 Analyse beleidsrelevante data gesubsidieerde organisaties: financiën en personeel). Het grootste deel van de middelen is in regel afkomstig van de steden en gemeenten die optreden als inrichtende macht.
- Regionale musea ontvangen gemiddeld 151.000 euro per organisatie. Net als bij de landelijke musea komen de meeste middelen van de steden en gemeenten.
- Landelijke culturele archiefinstellingen ontvangen gemiddeld 1,2 miljoen euro per instelling. In de meeste gevallen gaat het over vzw's die voor hun financiering bijna volledig afhankelijk zijn van de Vlaamse overheid. Dat verklaart ten dele waarom dit bedrag hoger is dan bij de landelijke musea.
- Bij de dienstverlenende organisaties ontvangt FARO als steunpunt voor cultureel erfgoed logischerwijze de hoogste subsidie (2,1 miljoen euro). De gemiddelde subsidie voor landelijke dienstverlenende organisaties bedraagt 447.000 euro, die voor regionale dienstverlenende organisaties (cultureel-erfgoedconvenants) 297.000 euro. De organisatie voor het immaterieel erfgoed – Werkplaats Immaterieel Erfgoed – ontvangt 424.000 euro. Dienstverlenende organisaties zijn meestal voor het grootste deel van hun subsidiëring

////////////////////////////////////

De volgende tabellen (tabel 2 en 3) en grafiek (grafiek 7) geven een gedetailleerd overzicht van de werkingskosten.

Deelsector	Totale werkingskost	Handelsgoederen	Diensten en diverse goederen	Lonen en aanverwante	Afschrijvingen	Andere
Cultureel-erfgoedinstelling	13 384 686,49 euro	183 295,11 euro	4 700 220,49 euro	7 976 483,91 euro	439 328,87 euro	85 358,11 euro
Landelijk museum	101 505 795,50 euro	1 013 347,59 euro	44 356 378,74 euro	46 452 121,01 euro	8 611 316,71 euro	1 072 632,11 euro
Regionaal museum	21 952 419,61euro	578 247,12 euro	5 293 552,48 euro	12 964 502,35 euro	2 377 021,01 euro	739 096,55 euro
Landelijk archief of erfgoedbibliotheek	14 142 493,57 euro	97 566,38 euro	1 951 438,65 euro	11 403 042,85 euro	316 050,61 euro	374 395,08 euro
Regionaal archief	1 169 607,02 euro	- euro	411 472,63 euro	733 802,61 euro	22 242,33 euro	2 089,45 euro
Landelijke dienstverlener	7 912 168,52 euro	68 164,72 euro	1 993 853,17 euro	5 566 426,51 euro	94 913,90 euro	188 810,22 euro
Regionale dienstverlener	5 986 869,82 euro	540 223,49 euro	1 954 904,35 euro	3 431 686,66 euro	41 728,56 euro	18 326,76 euro
Totaal	166 054 040,54 euro	2 480 844,41 euro	60 661 820,52 euro	88 528 065,90 euro	11 902 601,99 euro	2 480 708,28 euro

Tabel 2: de werkingskosten opgedeeld naar kostenposten, per deelsector

Deelsector	Handelsgoederen	Diensten en diverse goederen	Lonen en aanverwante	Afschrijvingen	Andere
Cultureel-erfgoedinstelling	1,37%	35,12%	59,59%	3,28%	0,64%
Landelijk museum	1%	43,70%	45,76%	8,48%	1,06%
Regionaal museum	2,63%	24,11%	59,06%	10,83%	3,37%
Landelijk archief of erfgoedbibliotheek	0,69%	13,80%	80,63%	2,23%	2,65%
Regionaal archief	0%	35,18%	62,74%	1,90%	0,18%
Landelijke dienstverlener	0,86%	25,20%	70,35%	1,20%	2,39%
Regionale dienstverlener	9,02%	32,65%	57,32%	0,70%	0,31%
Alle deelsectoren samen	1,49%	36,53%	53,31%	7,17%	1,49%

Tabel 3: aandeel verschillende kostenposten ten opzichte van gehele werkingskost, per deelsector

////////////////////////////////////

Opbrengsten

Deelsector	Totale opbrengsten	Omzet	Wijziging voorraad en vast activa	subsidies, dotaties en legaten	Andere
Cultureel-erfgoedinstelling	13 432 656,67 euro	1 117 934,96 euro	- euro	12 106 920,65 euro	207 801,06 euro
Landelijk museum	73 014 229,43 euro	20 604 063,62 euro	- euro	50 334 603,89 euro	2 075 561,92 euro
Regionaal museum	10 089 324,05 euro	3 535 524,84 euro	14 463,37 euro	5 805 705,83 euro	733 630,05 euro
Landelijk archief of erfgoedbibliotheek	11 482 945,14 euro	78 464,38 euro	- euro	11 126 107,26 euro	278 373,46 euro
Regionaal archief	175 403 euro	2 422 euro	- euro	166 722 euro	6 259 euro
Landelijke dienstverlener	8 534 628,12 euro	268 249,83 euro	- euro	8 129 987,19 euro	136 391,10 euro
Regionale dienstverlener	5 614 009,24 euro	84 536,34 euro	398 830,12 euro	5 096 943,45 euro	33 699,33 euro
Totaal	122 343 195,65 euro	25 691 195,97 euro	413 293,49 euro	92 766 990,27 euro	3 471 715,92 euro

Tabel 4: Totale opbrengsten, opgedeeld per deelsector en herkomst

De totale inkomsten van de cultureel-erfgoedorganisaties (tabel 4) zijn minder eenduidig af te leiden uit de gerapporteerde cijfers, doordat de inbreng van de eigen inrichtende macht op verschillende manieren -en vaak niet of onvolledig- wordt gerapporteerd. De totale gerapporteerde opbrengsten zijn daardoor zo'n 26% lager dan de gerapporteerde kosten. In de meeste gevallen lijkt het verschil niet in de rapportering opgenomen eigen inbreng te betreffen. Dit is een punt dat zeker verder onderzocht moet worden en opgevangen moet worden bij het op punt stellen van de monitoring. In wat volgt worden de gerapporteerde inkomsten daarom vergeleken met de totale kosten, eerder dan met de totale opbrengsten.

////////////////////////////////////

Deelsector	Ticketing	Andere publieks- activiteiten	Bookshop	Cafeteria	Andere verkoop	Sponsoring	Dienstverlening	Andere
Cultureel-erfgoedinstelling	300 954,61	-	72 625,40	129 077,48	-	-	114 635,90	500 641,57
Landelijk museum	15 891 823,43	1 076 154,89	2 415 035,25	124 073,15	490 753,09	218 780,98	60 542,88	326 900,75
Regionaal museum	2 040 061,74	129 271	492 247,87	64 771,87	365 972,81	200 905,56	12 498,71	229 795,38
Landelijk archief of erfgoedbibliotheek	11 591	14 482,81	7 866,40	-	2 533,34	-	19 730,53	22 261,50
Regionaal archief	-	100	-	-	2 034	-	138	150
Landelijke dienstverlener	4 044,62	68 174,89	5 669,45	-	13 349	46 346	99 039,05	31 626,28
Regionale dienstverlener	1 150,08	1 140,41	6 652,56	64	4 424,47	9 100	-	62 004,82
Totaal	18 249 625,48	1 289 324	3 000 096,93	317 986,50	879 066,71	475 132,54	306 585,07	1 173 380,30

Tabel 5: Omzet (inkomsten uit werking), opgedeeld per deelsector en herkomst

De totale omzet (de inkomsten uit werking) dekt zo'n 15% van de gemaakte kosten. Niet verrassend liggen die inkomsten vooral hoog bij de musea (het hoogste percentage bij landelijke musea, waar dit 20% van de gemaakte kosten dekt). Bij de overige sectoren samen bedraagt dit gemiddeld slechts 1,5% van de totale kost.

De voornaamste bron van omzet is de ticketing (goed voor 71% van de omzet), zoals te verwachten bijna enkel aanwezig bij musea. Bij de andere inkomsten valt vooral de bookshop op (goed voor zo'n 11,7% van de omzet), ook vooral een inkomst bij de musea. De gerapporteerde inkomsten uit sponsoring blijven erg beperkt. Mogelijk is dat afhankelijk van de manier waarop gerapporteerd wordt en zijn die opbrengsten anders opgenomen. Hetzelfde geldt voor inkomsten uit dienstverlening, die verwaarloosbaar blijven. (tabel 5)

////////////////////////////////////

Op basis van de rapportering dekken werkingssubsidies en dotaties meer dan de helft van de kosten (54,9%). Indien de eigen inbreng volledig opgenomen zou zijn, zou dit bedrag waarschijnlijk nog gevoelig hoger liggen, eerder rond 80%. (tabel 6 en 7)

De werkingssubsidies op het Cultureelerfgoeddecreet vergoeden zo'n 26% van de totale gemaakte kosten. Er zijn grote sectorale verschillen. Voor de landelijke en regionaal ingedeelde musea, waar de kosten het hoogst liggen, dekt de werkingssubsidie een kleine 15% van de werkingkosten (landelijke musea 13,8%, regionale musea 14,4%). Voor andere types collectiebeherende organisaties en de dienstverleners ligt dit percentage een stuk hoger, op 65% of meer.

De cultureel-erfgoedinstellingen wijken af van de andere musea, omdat het twee musea betreft waarvan de Vlaamse overheid de inrichtende macht is. De totale werkingssubsidie en dotatie bedraagt bijna 85% van de totale gemaakte kosten.

De Vlaamse projectsubsidies (op het decreet en daarbuiten) dekken zo'n 2% van de totale gemaakte kost. Daarbij valt op dat de verhouding evenwichtiger is tussen de deelsectoren dan bij de werkingssubsidies. De uitzondering hierop vormen de cultureel-erfgoedinstellingen, die in 2019 geen projectsubsidies ontvingen, maar voor die organisaties gelden specifieke bepalingen rond projectsubsidies.

Een andere belangrijke bron van inkomsten voor de cultureel-erfgoedorganisaties zijn de Vlaamse personeelssubsidies. Niet alle organisaties ontvangen die, maar globaal dekken de personeelssubsidies toch zo'n 2% van de totale werkingssubsidies en 3,8% van de totale personeelskosten. Ook hier is er een eerder evenwichtige verdeling over de deelsectoren, al zijn er uitschieters.

Andere subsidies zijn minder significant of niet duidelijk af te leiden uit de cijfers. Dat laatste geldt met name voor de bijdrage van de gemeentes. Die betreffen een hoog bedrag, maar het is moeilijk een onderscheid te maken tussen eigen inbreng en subsidies. Wanneer de gehele eigen inbreng in kaart gebracht wordt, ligt de bijdrage van de gemeentes ongetwijfeld nog een stuk hoger.

Belangrijk om op te merken is dat 2019 voor de meeste organisaties ook het begin van de nieuwe beleidsperiode 2019-2023 betekende. 2019 is daardoor deels een overgangsjaar, waarin de verhoogde budgetten (zie 4.5.2 Evolutie van het budget) nog niet volledig ingezet werden. Sommige organisaties hadden op het einde van 2019 dan ook een (grote) reserveopbouw, wat verklaart dat de totale werkingssubsidies en dotaties per deelsector hoger kunnen zijn dan de gemaakte kosten. Wanneer de organisaties hun vooropgestelde werking ten volle ontplooiën, zou die situatie zich in de loop van de beleidsperiode moeten normaliseren.

////////////////////////////////////

Personeel

Deelsector	aantal personeelsleden	aantal mannen	% mannen	aantal vrouwen	% vrouwen
Cultureel-erfgoedinstelling	146 (133,3)	58 (55,1)	39,73% (41,34%)	88 (78,2)	60,27% (58,66%)
Landelijk museum	1164 (907,62)	510 (414,6)	43,81% (45,68%)	654 (493,02)	56,19% (54,32%)
Regionaal museum	350 (231,14)	106 (76,42)	30,29% (33,06%)	244 (154,72)	69,71% (66,94%)
Landelijk archief of erfgoedbibliotheek	202 (167,04)	91 (80,56)	45,05% (48,23%)	111 (86,48)	54,95% (51,77%)
Regionaal archief	14 (13)	7 (6,5)	50 % (50%)	7 (6,5)	50% (50%)
Landelijke dienstverlener	120 (86, 91)	47 (32,82)	39,17% (37,76%)	73 (54,09)	60,83% (62,24%)
Regionale dienstverlener	81 (58,37)	19 (14,11)	23,46% (24,18%)	62 (44,26)	76,54% (75,83%)
Totaal	2077 (1597)	838 (680,11)	40,35% (42,58%)	1239 (917,27)	59,65% (57,42%)

Tabel 8: het aantal personeelsleden in absolute aantallen en in voltijdse equivalenten (weergegeven tussen haakjes)

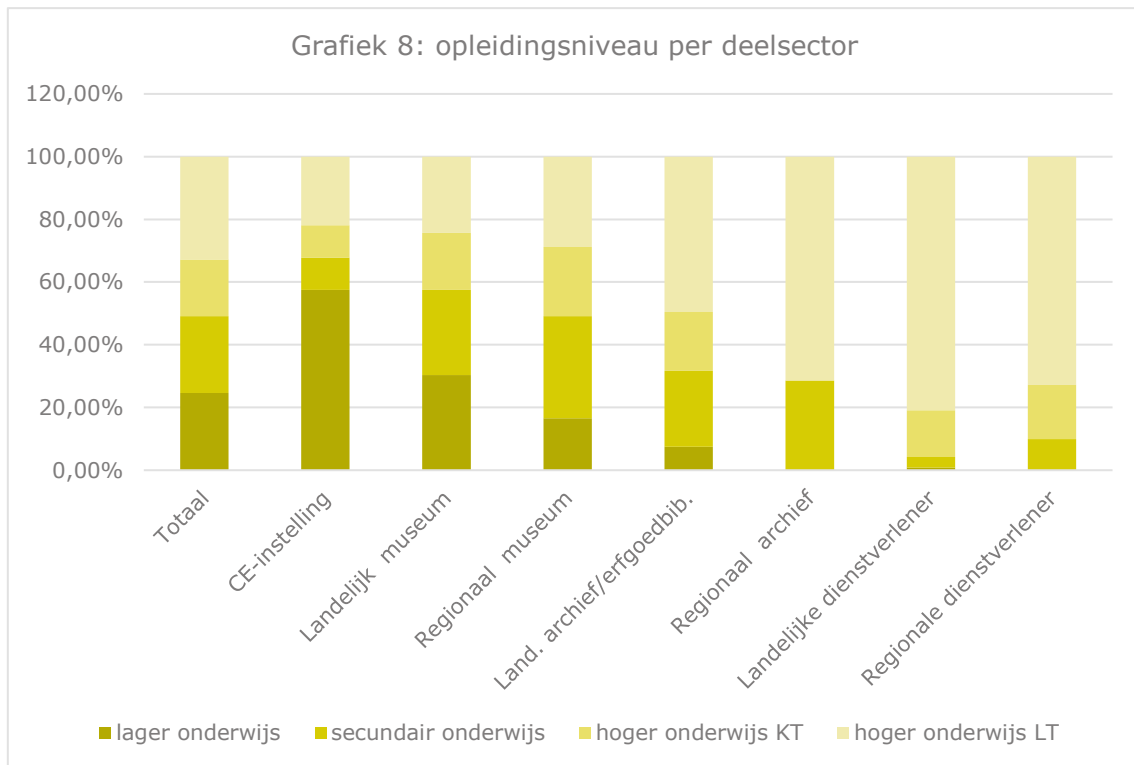
Op basis van de beschikbare data stellen de op het decreet gesubsidieerde organisaties 2.077 personeelsleden te werk of een totaal van bijna 1.600 voltijdse equivalenten. De ruime meerderheid van de personeelsleden is tewerkgesteld bij de musea (80%), waarvan 57% bij de landelijke musea. (tabel 8)

60% van de personeelsleden in de gesubsidieerde sector zijn vrouwen (57,4% van de VTE), 40% mannen (42,6% van de VTE). Bij de regionale archieven werken er exact evenveel vrouwen als mannen, in alle andere deelsectoren zijn de vrouwen in de meerderheid. Dit is het nadrukkelijkst bij de regionale dienstverlenende rollen met een verdeling van 76,5% vrouwen tegenover 23,5% mannen.

Deelsector	lager onderwijs	% van totaal	secundair onderwijs	% van totaal	hoger onderwijs KT	% van totaal	hoger onderwijs LT	% van totaal
Cultureel-erfgoedinstelling	84	57,53%	15	10,27%	15	10,27%	32	21,92%
Landelijk museum	353	30,33%	316	27,15%	212	18,21%	283	24,31%
Regionaal museum	58	16,57%	114	32,57%	77	22%	101	28,86%
Landelijk archief of erfgoedbibliotheek	15	7,43%	49	24,26%	38	18,81%	100	49,50%
Regionaal archief	0	0%	4	28,57%	0	0%	10	71,43%
Landelijke dienstverlener	1	0,83%	4	3,33%	18	15%	97	80,83%
Regionale dienstverlener	0	0%	8	9,88%	14	17,28%	59	72,84%
Totaal	511	24,60%	510	24,55%	374	18,01%	682	32,84%

Tabel 9: het aantal personeelsleden naar opleidingsniveau

Grafiek 8: het opleidingsniveau van de personeelsleden per deelsector

Naar opleidingsniveau is er bij de personeelsleden in de sector een eerder evenwichtige verdeling tussen lager onderwijs (24,6%), secundair onderwijs (24,5%), hoger onderwijs korte type (18%) en hoger onderwijs lange type (32,9%). (tabel 9 en grafiek 8)

Deelsector	LO mannen	LO vrouwen	SO mannen	SO vrouwen	HOKT mannen	HOKT vrouwen	HOLT mannen	HOLT vrouwen
Cultureel-erfgoedinstelling	41	43	8	7	1	14	8	24
Landelijk museum	211	142	138	178	65	147	96	187
Regionaal museum	16	42	37	77	21	56	32	69
Landelijk archief of erfgoedbibliotheek	7	8	19	30	16	22	49	51
Regionaal archief	0	0	0	4	0	0	7	3
Landelijke dienstverlener	1	0	2	2	4	14	40	57
Regionale dienstverlener	0	0	0	8	4	10	15	44
Totaal	276	235	204	306	111	263	247	435

Tabel 10: Man-vrouwverhouding per opleidingsniveau in absolute aantallen

Wanneer naar de verdeling per deelsector gekeken wordt, zijn er evenwel grote verschillen. De meeste werknemers met opleiding lager of secundair onderwijs werken in
 //////////////////////////////////////

collectiebeherende organisaties, met name musea (in alle musea samen zo'n 39% van het personeel). Bij de dienstverleners zijn er nauwelijks werknemers met opleiding lager onderwijs en weinig met opleiding secundair onderwijs. Dat vertaalt zich uiteraard ook in de percentages werknemers met een diploma hoger onderwijs. Meer dan 90% van de werknemers bij dienstverlenende organisaties heeft een diploma hoger onderwijs, veel hoger dan het sectorgemiddelde.

Deelsector	LO		SO		HOKT		HOLT	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Cultureel-erfgoedinstelling	48,81%	51,19%	53,33%	46,67%	6,67%	93,33%	25%	75%
Landelijk museum	59,77%	40,23%	43,67%	56,33%	30,66%	69,34%	33,92%	66,08%
Regionaal museum	27,59%	72,41%	32,46%	67,54%	27,27%	72,73%	31,68%	68,32%
Landelijk archief of erfgoedbibliotheek	46,67%	53,33%	38,78%	61,22%	42,11%	57,89%	49%	51%
Regionaal archief			0%	100%			70%	30%
Landelijke dienstverlener	100%	0%	50%	50%	22,22%	77,78%	41,24%	58,76%
Regionale dienstverlener		100%	0%	100%	28,57%	71,43%	25,42%	74,58%
Totaal	54,01%	45,99%	40%	60%	29,68%	70,32%	36,22%	63,78%

Tabel 11: de man-vrouwverhouding per opleidingsniveau in percentage

De man-vrouwverhouding varieert sterker naar het opleidingsniveau. Bij de personeelsleden met enkel een diploma lager onderwijs zijn er meer mannen (mannen 54%, vrouwen 46%). Bij de personeelsleden met een diploma hoger onderwijs korte of lange type is bijna twee-derde vrouwen (vrouwen 66%, mannen 34%). (tabel 10 en 11)

Deelsector	directie	bedienden	arbeiders	andere
Cultureel-erfgoedinstelling	5	129	12	0
Landelijk museum	37	780	347	0
Regionaal museum	23	270	57	0
Landelijk archief of erfgoedbibliotheek	6	177	19	0
Regionaal archief	1	13	0	0
Landelijke dienstverlener	7	108	2	3
Regionale dienstverlener	0	81	0	0
Totaal	79	1558	437	3

Tabel 12: het aantal personeelsleden naar functie

75% van de personeelsleden hebben een bediendenstatuut, 21% hebben een arbeidersstatuut, 3,8% hebben een directiefunctie. (tabel 12) De beschikbare data delen de functies niet verder op naar geslacht.

//

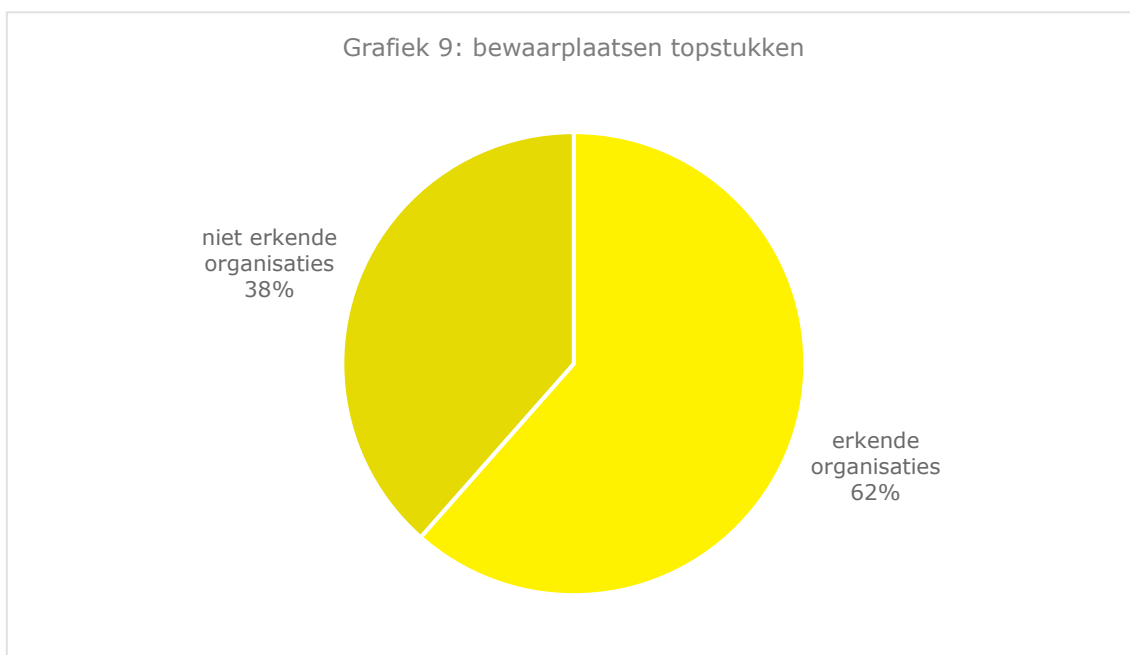
Voor de in de Topstukkenlijst opgenomen topstukken gelden extra beschermende maatregelen. De Vlaamse overheid moet toelating geven voor er fysieke ingrepen gepleegd worden op die stukken. De conservatie en restauratie kunnen worden gesubsidieerd tot 80% van de kosten. Vanaf 1993 legde de EU een vergunningsplicht op voor het buiten de EU brengen van cultuurogoderen. Die vergunningsplicht werd ingevoegd in het Topstukkendecreet.

Voor het financieren van eventuele aankopen en restauraties van topstukken werd het Topstukkenfonds opgericht (jaardotatie 2021: 563.000). De door het Topstukkenfonds verworven stukken worden in langdurige bruikleen gegeven aan musea, culturele archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken in Vlaanderen. Recent verwierf de Vlaamse Gemeenschap via het Topstukkenfonds het handschrift van de dichtbundel 'Bezette Stad' van Paul Van Ostaijen voor 725.000.

Momenteel bevat de Topstukkenlijst 795 topstukken: 701 objecten en 94 verzamelingen. Die topstukken zijn verspreid over 178 bewaarplaatsen en bevinden zich vooral in grote steden (70% in de 5 kunststeden).

De bewaarplaatsen¹³ bevinden zich bij erkende collectiebeherende organisaties, kerken en kloosters, oudheidkundige kringen, stichtingen, privépersonen ...

Er worden in totaal 498 topstukken bewaard bij erkende collectiebeherende organisaties, verspreid over 56 bewaarplaatsen (grafiek 9).

Grafiek 9: de percentuele verdeling van de topstukken over erkende en niet erkende organisaties

¹³ Een 'bewaarplaats' duidt op de locatie waar een topstuk bewaard wordt. Een erkende collectiebeherende organisatie kan zo meerdere bewaarplaatsen van topstukken hebben.

Het aantal topstukken per bewaarplaats varieert. De 5 bewaarplaatsen die de meeste topstukken beheren, zijn KMSKA, Museum Plantin-Moretus, Museum Mayer vanden Bergh, Museum voor Schone Kunsten Gent, en Groeningemuseum. Samen beheren ze 300 topstukken, meer dan 1/3 van het totale aantal op de Topstukkenlijst. Het KMSKA beheert met 112 topstukken de meeste.

5.3 INSTRUMENTEN IN HET IMMATERIEEL-ERFGOEDBELEID

Verschillende beleidsinstrumenten ondersteunen het immaterieel-erfgoedbeleid. Via het Cultureelerfgoeddecreet worden verschillende organisaties gesubsidieerd, die een actieve rol opnemen in het ondersteunen en begeleiden van erfgoedgemeenschappen en het borgen van ICE. Zo groeide een fijnmazig netwerk van dienstverleners. Er wordt sterk ingezet op taakafspraken en goede samenwerking, in eerste instantie via het domeinnetwerk immaterieel erfgoed, dat wordt gecoördineerd door vzw Werkplaats Immaterieel Erfgoed die ondersteund wordt als organisatie voor immaterieel erfgoed in het decreet.

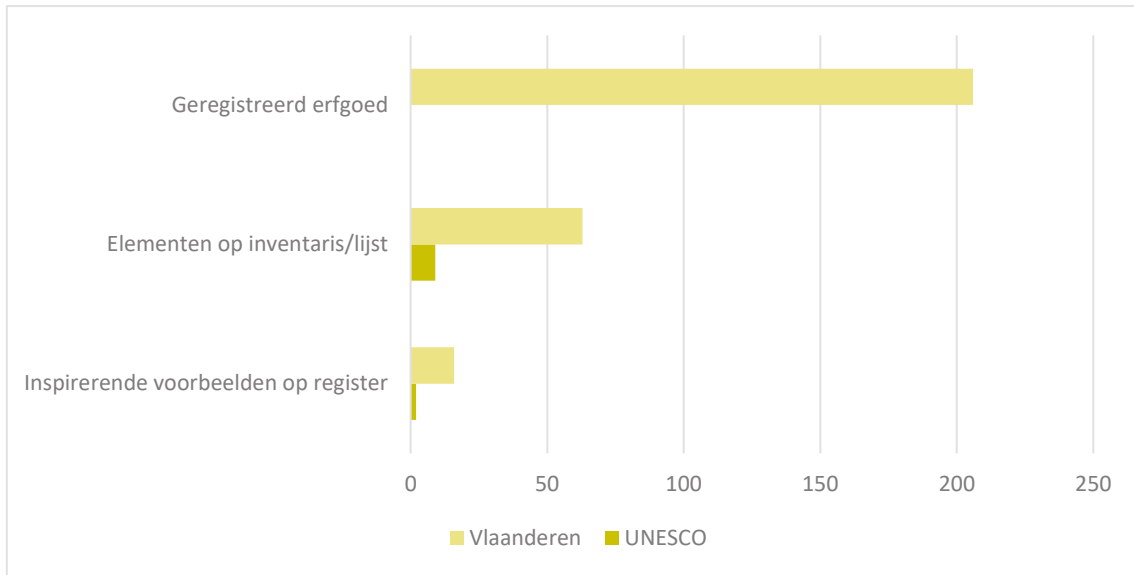
Het platform www.immaterieelerfgoed.be heeft een centrale plaats binnen de werkzaamheden van het immaterieel-erfgoednetwerk van organisaties en erfgoedgemeenschappen in Vlaanderen, en binnen het beleid. Het zorgt ervoor dat alles wat met het beleid en de praktijk te maken heeft zichtbaar, vindbaar en raadpleegbaar is. De Vlaamse overheid is eigenaar van het platform. Het dagelijks beheer van het platform is in handen van vzw Werkplaats Immaterieel Erfgoed. Vanuit de werking als organisatie voor immaterieel erfgoed wordt het platform sinds 2019 ook gestaag verder uitgebouwd en als werkinstrument voor het brede erfgoedveld ontwikkeld.

Sinds 2008 heeft de Vlaamse overheid een inventaris van het immaterieel erfgoed, waar momenteel 63 elementen op staan. Twee keer per jaar kunnen erfgoedgemeenschappen erfgoed laten opnemen in de Inventaris Vlaanderen. Zo engageren ze zich voor een duurzame erfgoedzorg en nemen ze actie opdat het erfgoed wordt doorgegeven aan toekomstige generaties. Aan de opname is een erkenning door de Vlaamse overheid verbonden.

In de periode 2018-2019 werden het reglement op de Inventaris Vlaanderen en het platform immaterieelerfgoed.be grondig vernieuwd. Die vernieuwing kaderde in een verbreding, waarbij voortaan via drie 'ingangen' wordt gewerkt:

- erfgoedgemeenschappen, of individuele beoefenaars kunnen hun erfgoed laagdrempelig registreren op immaterieelerfgoed.be, waardoor het zichtbaar wordt voor iedereen (momenteel zijn er 206 registraties);
- erfgoedgemeenschappen kunnen hun erfgoed laten opnemen in de officiële 'Inventaris Vlaanderen', wat betekent dat ze er via actie zorg voor willen dragen, wat een groter engagement inhoudt dan het louter registreren (momenteel staan 63 elementen op de Inventaris);
- erfgoedgemeenschappen kunnen de zorg voor hun erfgoed laten uitgroeien tot een voorbeeldpraktijk voor anderen via het Register van Inspirerende Voorbeelden inzake het Borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed, een nieuw beleidsinstrument sinds 2019 (momenteel staan 16 praktijken op het Register).

//

Grafiek 10: het aantal elementen en praktijken op de verschillende lijsten van Vlaanderen en UNESCO

De drie lijnen lopen allemaal via immaterieelerfgoed.be. De opvolging van de eerste loopt via vzw Werkplaats Immaterieel Erfgoed. De Vlaamse overheid staat in voor de opvolging van de Inventaris en het Register.

Er staan 9 elementen uit Vlaanderen op de Representatieve lijst van het ICE van de Mensheid van UNESCO. Op het Register van programma’s, projecten en activiteiten die het best de doelstellingen en principes van de Conventie weerspiegelen, staan er twee Vlaamse praktijken. (grafiek 10)

De beurzen voor het doorgeven van vakmanschap geven vakmensen ruimte om zich gedurende een aantal maanden tot twee jaar intensief te wijden aan het doorgeven/verwerven van vakmanschap (bijvoorbeeld ambachten, maar ook toegepaste kunsten, podiumkunsten, muziek ...). De beurs kan worden aangevraagd door een partnerschap van een meester en één of meerdere leerlingen die samen de aanvraag doen voor een gezamenlijk traject. Zowel de meester als de leerling(en) kunnen ieder een stuk van de beurs krijgen.

5.4 ERFGOEDDATABANKEN

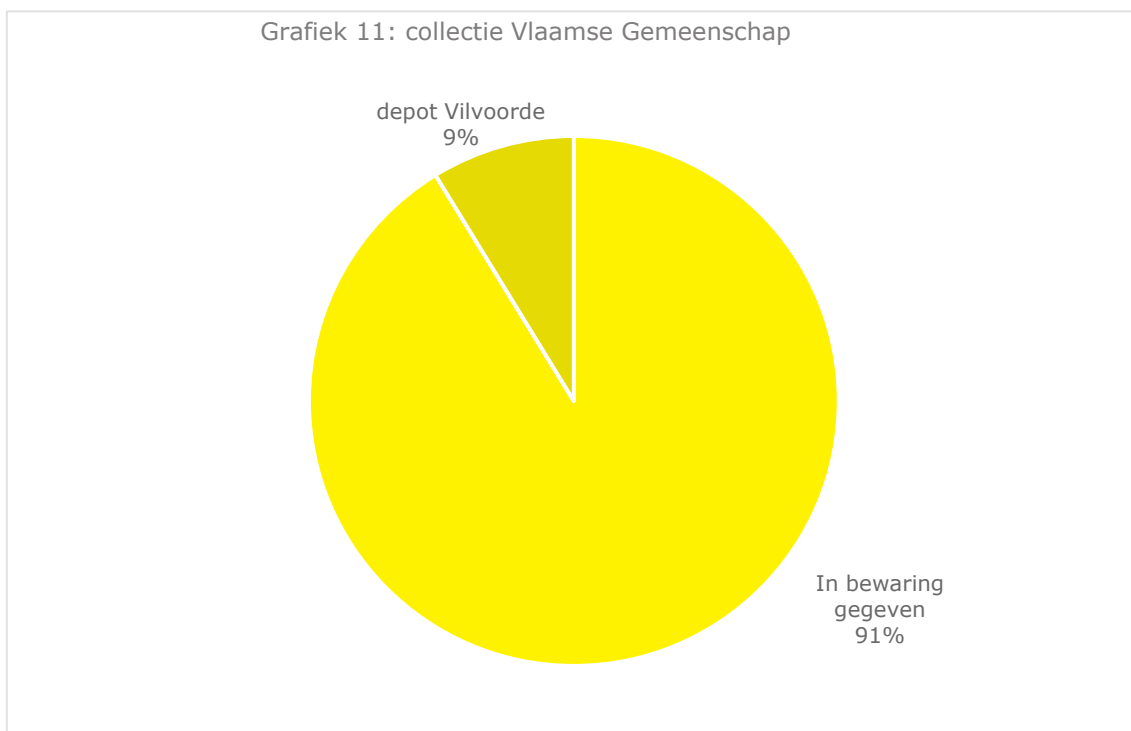
Er staan vandaag twee centrale databanken (Erfgoedinzicht en Erfgoedplus) ter beschikking van de erfgoedsector. Deze databanken worden sinds het afslanken van de provincies in een overgangsfase vanuit het departement Cultuur, Jeugd en Media gecontinueerd. Daaraan is een consulentenschap registratie verbonden, dat de erfgoedsector bijstaat met advies, vorming en begeleiding rond het registreren, digitaliseren, digitaal ontsluiten en hergebruiken van erfgoedcollecties en bijhorende data.

////////////////////////////////////

6 BEHEER VAN DE COLLECTIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP EN DE EIGEN INSTELLINGEN

6.1 COLLECTIE VLAAMSE GEMEENSCHAP

De Vlaamse Gemeenschap beheert een collectie van ongeveer 40.000 objecten. Waardevolle, museale stukken worden in langdurige bewaring gegeven aan erkende collectiebeherende organisaties. De voorwaarden hiervoor worden opgenomen in een bewaarovereenkomst. Aan de landelijk erkende musea wordt een grote autonomie toegekend in het beheer van de in bewaring gegeven objecten. Zij nemen zelf beslissingen over restauratie of bruiklenen en rapporteren daar jaarlijks over. Een uitzondering wordt gemaakt voor de in bewaring gegeven topstukken. De niet-museale locaties worden opgevolgd via standplaatscontroles. De collectie wordt ook getoond via bruiklenen voor tijdelijke tentoonstellingen. Niet-museale objecten uit de collectie kunnen ingezet worden voor het aankleden van publiek toegankelijke ruimten van openbare instellingen (administraties, kabinetten, steden en gemeenten, scholen, justitie ...). In het depot van de Collectie Vlaamse Gemeenschap in Vilvoorde worden ongeveer 3500 objecten bewaard (grafiek 11).

Grafiek 11: het aantal elementen en praktijken op de verschillende lijsten van Vlaanderen en UNESCO

////////////////////////////////////

De Vlaamse overheid is tot slot ook mede inrichtende macht van Kazerne Dossin, het memoriaal, museum en documentatiecentrum over holocaust en mensenrechten in Mechelen.

7 INTERNATIONALE KADERS EN TENDENSEN

7.1 INTERNATIONALE KADERS

De Vlaamse overheid baseert zich op internationale referentiekaders voor het vormgeven van haar cultureel-erfgoedbeleid. Het gaat om internationale normen en standaarden, maar nog belangrijker zijn de internationale verdragen en beleidskaders. Geratificeerde verdragen houden ook verplichtingen in voor de Vlaamse overheid. De conceptnota *Naar een duurzame cultureel-erfgoedwerking in Vlaanderen. Een langetermijnvisie voor cultureel erfgoed en cultureel-erfgoedwerking in Vlaanderen* (maart 2016) geeft een overzicht van de belangrijkste verdragen, conventies en richtlijnen die tot stand kwamen vanuit UNESCO, de Raad vanpa en de Europese Unie.

Specifiek voor het Cultureelerfgoeddecreet zijn de volgende conventies de belangrijkste richtinggevendende kaders:

- de [Kaderconventie van de Raad vanpa over de Waarde van Cultureel Erfgoed voor de Samenleving \(Faro, 2005\)](#);
- de [Conventie voor de bescherming en de promotie van de diversiteit van culturele uitingen \(UNESCO, 2005, geratificeerd door België op 19 juli 2013\)](#);
- de [Conventie voor het borgen van het immaterieel cultureel erfgoed \(UNESCO, 2003; aanvaarding van de conventie door België op 24 maart 2006\)](#).

Recente internationale kaders met bijzondere relevantie voor de cultureel-erfgoedsector zijn:

- [Europese Erfgoedstrategie voor de 21ste eeuw](#): met de Strategie 21 wil de Raad vanpa zijn lidstaten stimuleren en helpen om de grote erfgoedconventies, zoals de Conventies van Valletta, Firenze, Faro en Granada, in de praktijk om te zetten. De Strategie 21 biedt een kader voor een omvattend erfgoedbeleid en -beheer en is een gevolg van de Verklaring van Namen van april 2015. Toen gingen de bevoegde ministers akkoord om een gedeelde en geïntegreerde aanpak van erfgoedbeheer te promoten. De Strategie 21 werd in april 2017 in Cyprus gelanceerd. Die strategie van de 21ste eeuw reikt concrete handvaten aan met een focus op de sociale dimensie van erfgoed, economische en ruimtelijke ontwikkelingen, en kennis en educatie.
- [Verordening \(EU\) 2019/880 van hetpees Parlement en de Raad van 17 april 2019 betreffende het binnenbrengen en de invoer van cultuurgooderen](#);
- [Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development](#): die resolutie werd aangenomen door de Verenigde Naties op 25 september 2015. Daarin is een doelstelling opgenomen voor het beschermen en veiligstellen van erfgoed: *SDG 11. Duurzame steden en gemeenschappen - Doelstelling 4. De inspanningen verhogen om het culturele en natuurlijke erfgoed van de wereld te beschermen en veilig te stellen.*

7.2 INTERNATIONAAL AANVAARDE DEONTOLOGISCHE CODES

Voor de verschillende types cultureel-erfgoedwerking zijn er internationaal aanvaarde deontologische codes. De belangrijkste voor de erkende en gesubsidieerde organisaties waarop het decreet zich baseert, zijn ICOM, ICA en IFLA. Het geven van een kwaliteitslabel aan collectiebeherende organisaties bouwt voort op die internationale deontologische kaders en ethische codes. Van erkende en gesubsidieerde organisaties wordt verwacht dat ze de internationale codes kennen en toepassen. Het onderzoeksrapport dat FARO opmaakte ter voorbereiding van de visienota rond de internationale tendensen geeft een uitgebreider overzicht van aanvaarde deontologische codes:

Domein	Organisatie	Code
Conservatie-restauratie	European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations (ECCO)	Professional guidelines Code of Ethics
	The institute of conservation (ICON)	Professional standards and Judgment & Ethics
Musea	International Council of Museums (ICOM)	ICOM Code of ethics
	Museum Store association (MSA)	MSA Code of ethics
Archiefinstellingen	International Council of Archives (ICA)	ICA Code of Ethics
Bibliotheken	International Federation of Library Associations and Institution (IFLA)	IFLA Code of Ethics for Librarians and other Information Workers
Immaterieel erfgoed	Unesco	Ethical Principles for Safeguarding Intangible Cultural Heritage

Tabel 14: het overzicht van de internationale deontologische codes

Organisaties kunnen zelf ethische codes en richtlijnen opstellen voor verschillende domeinen van hun interne werking. Ze kunnen ook de krachten bundelen om samen met collega's uit andere Vlaamse erfgoedorganisaties bijkomende afspraken op Vlaams niveau te maken. Er bestaan al voorbeelden zoals de beroepscode van de VVBAD, en de ethische principes verbonden aan de inventaris immaterieel erfgoed.

7.3 INTERNATIONALE TENDENSEN

Daarnaast houden de Vlaamse overheid en de organisaties ook rekening met internationale tendensen. Er zijn talrijke internationale netwerken die kennis delen en naar een gedeeld referentiekader streven.

Ter voorbereiding van de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed verkende FARO in samenwerking met het departement CJM internationale evoluties die van belang zijn voor

////////////////////////////////////

- **Hedendaags verzamelbeleid in relatie tot privéverzamelaars.**

In deze bijdrage wordt verkend wat de belangrijkste thema's/begrippen in die context betekenen, wat de belangrijkste internationale beleidskaders en netwerken zijn, en welke uitdagingen er spelen.

- **Welzijnsgericht erfgoedwerk**

Meer dan ooit zijn collectiebeherende erfgoedinstellingen mensgerichte instellingen. Ze beseffen dat ze zo veel meer kunnen zijn dan louter tentoonstellingsplekken of leer- of studieomgevingen. Vanuit een oprechte wil om midden in de samenleving te staan, zetten meer musea, archieven en erfgoedbibliotheken in op andersoortige vormen van erfgoedwerk. Een van de meest in het oog springende vormen is 'welzijnsgericht erfgoedwerk'. Onder 'welzijnsgericht erfgoedwerk' kunnen alle vormen van erfgoedwerk verstaan worden, binnen en buiten de instellingmuren, waarbij de collectie of de ruimte wordt ingezet om het individuele welzijn van personen of het sociale/collectieve welzijn van groepen te verbeteren. Welzijnsgericht erfgoedwerk omvat een scala aan methoden of technieken die bij een veelvoud aan doelgroepen kunnen worden toegepast. Het gaat van mindfulness- of yogasessies in de rust en schoonheid van tentoonstellingszalen over objecthandlingssessies met museale objecten bij mensen met dementie tot het versterken van de sociale cohesie op wijkniveau op basis van verhalen en bronnen uit lokale archieven. Die trend hangt ook nauw samen met 'Buurtgericht erfgoedwerk'.

- **Ethiek**

Mensen, samenlevingen, perspectieven en waardenkaders vermengen zich steeds sterker met elkaar. Waar alternatieve stemmen vroeger zwegen (of het zwijgen werden opgelegd), klinken ze nu steeds luider. Communicatie en omgang met elkaar worden steeds directer en complexer. Waarden botsen en dat heeft vaak polarisatie als gevolg. Kortom: het aantal ethische vraagstukken in de maatschappij neemt sterk toe. Het goed kunnen afwegen van verschillende invalshoeken en onderbouwd keuzes maken, met respect voor verschillende perspectieven, wordt belangrijker. In die context is er een toenemende nood aan ethiek en ethische en deontologische richtlijnen. Die kunnen individuen, groepen en organisaties helpen om het eigen handelen te duiden en daaraan af te toetsen. Opvallend is de belangrijke rol die de deontologische codes spelen en het belang van een integraal ethiekbeleid in organisaties. In deze bijdrage werd bekeken hoe dit speelt in de cultureel-erfgoedsector.

- **Sociaal leren**

Leren betekent steeds meer leren door participatie: in betekenisvolle (authentieke) contexten, én samen met anderen, zodat leren van verschil mogelijk wordt. De participatieve omslag is net zoals in andere domeinen van de samenleving herkenbaar in onderwijs en levenslang leren. Gemotiveerd vanuit een streven naar een democratische en inclusieve samenleving, vullen erfgoedorganisaties hun educatieve opdracht in door zich niet alleen te richten op het individueel leren, maar ook op sociaal leren door middel van participatie. Erfgoedorganisaties positioneren zich als actor in een netwerk gekenmerkt door een pluraliteit aan relaties en zijn zo context en platform voor meerstemmig erfgoed en dragen zo bij tot erfgoedwijsheid.

- **Buurtgericht erfgoedwerk**

Deze bijdrage gaat over erfgoed en sociale cohesie, vanuit het perspectief van de buurtidentiteit. Aan de hand van een reeks buitenlandse praktijkvoorbeelden wordt bekeken hoe cultureel-erfgoedorganisaties via een buurtgerichte werking kunnen bijdragen tot gevoelens van verbondenheid en sense of belonging in de gemeenschappen. De keuze voor die buurtgerichte benadering berust op een dubbel uitgangspunt. Enerzijds vormt een buurtgerichte benadering voor cultureelerfgoedorganisaties een positief en verbindend handelingsperspectief om (opnieuw) met identiteit aan de slag te gaan. Anderzijds komen in de buurtgerichte benadering een aantal sectorspecifieke tendensen samen. De buurt staat het dichtst bij de bevolking en kan bijgevolg fungeren als laboratorium om te experimenteren met participatie & activering, duurzaamheid en opvattingen over hedendaags verzamelen.

8 ERFGOEDBELEID VAN ANDERE OVERHEDEN

In Vlaanderen nemen diverse overheden verantwoordelijkheden voor het erfgoedbeleid. Ze investeren in cultureel-erfgoedwerking en leggen eigen accenten. Een belangrijk uitgangspunt in het cultureel-erfgoedbeleid dat de afgelopen decennia werd ontwikkeld, is de complementariteit met andere bestuursniveaus. De taken die de verschillende overheidsniveaus op zich namen, waren de voorbije jaren aan bestuurlijke hervormingen onderhevig. Met de afslanking van de provincies werd het complementaire beleid grondig hertekend. Het aanpassen van het beleid aan dergelijke bestuurswijzigingen vraagt tijd. De huidige bestuurlijke bewegingen betekenen een heroriëntering van de rol van de Vlaamse overheid én van de relatie met andere besturen.

8.1 STEDEN, GEMEENTEN EN DE VLAAMSE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE

Steden en gemeenten zijn van oudsher belangrijk binnen het erfgoedbeleid, als eigenaars van belangrijke collecties en als inrichtende macht, oprichter of beheerder van de meeste collectiebeherende organisaties in Vlaanderen. Voor vele musea, culturele archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken dragen zij de hoofdverantwoordelijkheid en voorzien ze aanzienlijke middelen. Tegelijkertijd investeren steden en gemeenten op het lokaal niveau in initiatieven, verenigingen en vrijwilligers die zich inzetten voor erfgoed. Vanuit het opnemen van een dienstverlenende rol op regionaal niveau ontwikkelen vele steden en gemeenten, als stad of vanuit een intergemeentelijke samenwerking, een regionaal cultureel-erfgoedbeleid. De Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) neemt een rol op voor het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad. De VGC ontwikkelt ook een depotbeleid voor het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad.

Voor de beleidsafstemming tussen beide bestuursniveaus, de Vlaamse overheid enerzijds en steden, gemeenten en de VGC anderzijds, zijn afspraken ingeschreven in het Cultureelerfgoeddecreet. Zo worden steden en gemeenten en de VGC betrokken bij de opmaak van de strategische visienota. Ze worden gehoord bij het erkennen van collectiebeherende organisaties en bij het toekennen van werkingssubsidies aan cultureel-erfgoedorganisaties op hun grondgebied. Ook bij het sluiten van een beheersovereenkomst met de cultureel-erfgoedinstellingen die gevestigd zijn op hun grondgebied, worden steden en gemeenten of de VGC betrokken.

Drie recente bestuurlijke wijzigingen hebben een impact op het lokale cultureel-erfgoedbeleid. Conform de bijzondere wet met betrekking tot de Brusselse Instellingen van 12 januari 1989, zoals aangepast na de zesde staatshervorming, oefent Brussel de bevoegdheden uit op het vlak van schone kunsten, het cultureel patrimonium, de musea en de biculturele aangelegenheden voor zover die van gewestelijk belang zijn.

Nog een recente bestuurlijke hervorming met gevolgen voor het Vlaams erfgoed is het opgaan van de OCMW's in de gemeentebesturen (1 januari 2019). Zowel het

9 CULTUURBREED BELEID EN ANDERE BELEIDSDOMEINEN

Deze omgevingsanalyse focust op het in beeld brengen van cultureel erfgoed, cultureel-erfgoedwerking en het cultureel-erfgoedbeleid. Het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid staat echter niet op zichzelf.

Binnen het brede cultuurbeleid zijn er verschillende instrumenten en beleidsontwikkelingen die relevant zijn voor het versterken van de cultureel-erfgoedwerking en cultureel-erfgoedactoren. De strategische visienota gaat in op de belangrijkste instrumenten en uitdagingen die zich stellen in relatie tot het cultuurbrede beleid (zie Strategische Visienota Cultureel Erfgoed, 'II - 8.1 Afstemming binnen het cultuurbrede beleid'). Het beleid rond digitale transformatie is een voorbeeld van een cultuurbreed beleid (zie Strategische Visienota Cultureel Erfgoed, 'II - 4 Aanmoedigen en versterken van de digitale transformatie').

Er is ook verbondenheid met andere beleidsdomeinen. Cultureel erfgoed en de cultureel-erfgoedsector dragen bij tot het uitvoeren van de beleidsdoelstellingen van verwante domeinen zoals Toerisme, Onderwijs, Bestuurszaken, Onroerend Erfgoed, Welzijn en Internationaal Vlaanderen. Regelgeving en beleid uit andere domeinen hebben ook een impact op cultureel erfgoed en de sector. De visienota gaat in op de belangrijkste beleidsdomeinen en uitdagingen die zich stellen (zie Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 'II - 8.2 Afstemming met andere beleidsdomeinen').

Een uitgebreid overzicht en analyse van alle instrumenten uit het cultuurbrede beleid en uit andere beleidsdomeinen wordt niet gevat onder deze omgevingsanalyse.

